

A Hegyi juhar

Az Acer nemzetség fajainak régi megnevezése jávorfa. Így találjuk Melius 16. századi Herbáriumában és a 19. század első éveiben kiadott Magyar Fűvészkönyvben is. Itt a Jávorok nemzetségén belül az *Acer pseudoplatanum*-t, e párás, nedves klímát és tápanyagban gazdag talajt igénylő fajt nevezik juharnak. Szólnunk kell a régi magyar megnevezésről, az iharfáról is. A legtöbb földrajzi név ehhez kötődik: Iharos, Iharosberény. Emellett a kultúrtörténeti vonatkozások között említendő, hogy franciául a *szikomor-juhar* [érable sycomore], vagy *ál-szikomorfa* [faux sycomore], angolul a *szikomor fa* [Sycomore] megnevezés is elterjedt. *Hegi* ezt az ókori folyó menti kultúrákban, különösen Egyiptom növénykultuszának leírásánál oly gyakran említett *Ficus Sycomorus*-hoz való bizonyos hasonlóságával magyarázza.

Az ókori mitológiában és a középkori mesékben is találkozunk a faalakban továbbélő isteni, de halandó hősök, vagy a kihulló vérük nyomán sarjadó fák legendáival. *Jankovics* ír a Jávorfá mesékről, amelyben a hősnőt két irigy nénje megöli és sírján „Jávorfá”, „Jägerfa” sarjad.

„Fűjjál, fűjjál bóbérleány,
Én is voltam királyleány,
De te engem megfojtottál,
És a buckába elástál,

*Királylányból jágerfácska,
Jägerfából furulyácska.
Fűjjál, fűjjál búgod gyilkosa.*

*A jágerfácska
(Magyar Népmesék II., 845)*

A fák nem pusztán a holt lelkek továbbéltetői, de az életfák a születés bölcsői is. A Kalevalában Otsó élete is juharfára helyezett bölcsőben kezdődött. Az erdő istennője Mielikki a vizekből összegyűjtött szöszet, gyapjút

„juharfa kosárba tette,
kis bölcsőbe rendezgette.
Pólyakötővel kötötte,
Arany szíjjal akasztotta,
A legsűrűb ágra tette.”

XLVI. 385-389

A fák szimbolikus jelentése olykor helyi, olykor családi-nemzetségi összefüggéseket hordoz. Előfordul, hogy uralkodóházak jelképévé vált fák az egész nemzethez, vagy tágabb földrajzi térhez, or-

A kanadai zászló a juharlevéllel

szághoz kötődnek. Ismert a Hohenzollerek révén a germánok szent fájává vált hársfa. A tájak jellegadó fái is lehetnek népekhez kapcsolódó fák, illetve címerfák. Ilyen az orosz nyírfácska és a libanoni cédrus. A juhar a kanadaiak nemzeti jelképpé vált fája, amelynek levelét zászlajukra tűzték.

A juharok, különösen a hegyi és a korai juhar, keménységük, rugalmasságuk, finomságuk és jó polírozhatóságuk miatt értékes bútorfát és szobor-alapanyagot szolgáltatnak, jöllehet a vízzel szembeni ellenálló képességük gyenge. Már a legkorábbi kultúrákban megjelentek a jávorfából készült használati tárgyak. Elsősorban hegyi juharból faragott eszközök maradványait találták meg szép számmal a svájci neolitikumi, bronz és vaskori cölöpépítmények feltárásnál és a római kori leletek között is. Főként asztallapok, munkaasztalok, kerek hangszerek alapanyaga volt a juharfa.

Godet leírása szerint juharból készült a trójai faló is, amely Homérosz *Iliásza* nyomán vált az egyetemes kultúrtörténet részévé. A monda szerint a bevehetetlennek hitt kis-ázsiai várost csellel foglalták el a falóba rejtett harcosok, akik az Odüsszeusz tanácsára és Pallasz Athéné segítségével épített hatalmas faszoborban elrejtőzve jutottak a városba. A válogatott harcosok az éj leple alatt támadták meg és győzték le ellenségeiket.

A keresztény középkorban is tisztelet övezte a hatalmas méretű hegyi juhar példányokat. Hitték, hogy a juhar megvéd a démonoktól és a villámcsapástól. Ezért juharfa csapokat vertek a küszöb- és az ajtófélfába a boszorkányok távoltartására, valamint juharfa gallyakkal díszítették az ajtókat és ablakokat Szentiván éjen, június 24-én.

A juharfa élelmezési szerepe sem elhanyagolható. Jelentős cukortartalmú nedvéből csapolással nyertek édesítésre használt szirupot. Amerikában a cukorjuhar [*Acer saccharum*], Európában első-

sorban a hegyi és a korai juhar szolgált e célra, bár az utóbbiakból kinyerhető szacharóz mennyisége jóval elmarad a cukorjuharétól. *Hegi* leírása szerint a 30 évesnél idősebb fák törzsének napos oldalát csapolták meg. Kis lyukakat vájtak a szíjácsgig és a fa nedvét kifűrt komlóágakon keresztül vezették ki. A csapolást télotón az első melegedő, fagymentes napokban végezték, majd ezt követően a kicsurgott nedvet minden este begyűjtötték, és azonnal sterilizálták. Tapasztalatok szerint az óvatos csapolás nem árt a fának és hosszú ideig ismételtelhető, különösen a nedves termőhelyeken. Jöllehet a kifolyó nedv egyre kevesebb lesz az első csapolás után és a szirupkészítés, valamint a kristálycukor előállítás sok fűtőanyagot igényelt, mégis gazdaságos volt a tevékenység főként ott, ahol jó vízellátottságú területeken sok fa állt.

Amerikában az indiánoknál régtől fogva ismert és hasznosított volt a juharok cukros nedve. Később „cukorfá-ültetvényeket” telepítettek. *Spemmerközlése* szerint különösen elterjedt volt a telepítés Kanadában, ahol már 1893-ban „cukorkertetek” hoztak létre 2000-5000 fa ültetésével. Leírások juharcukor iparról számolnak be a 20. század első évtizedeiben.

Hasonlóan jelentős volt az USA északi államainak juharcukor-termelése is, ahol 1900 táján 11 millió kg-ot állítottak elő. A fa nedve 24-27 g cukrot tartalmaz literenként. Többnyire szirupként használták, de alkalmanként egy borhoz hasonló szeszessitalt is készítettek belőle. Európában a háborús években Svédországban tervezték cukorjuhar fasorok telepítését utak mentén: 65 000 km közűt és vasútvonal fásítását irányozták elő, amelyhez 50 millió facketemetőre lett volna szükség. E fák, kb. 1 kg évi cukorterméssel 15 millió svéd korona értékét termeltek volna.

A legtöbb juharfaj lombja kitűnő állati takarmány, amelyet az alpi országokban rendszeres nyessel nyertek. A hegyi juhart, mint lombtakarmányt különös becsben tartották Svájc egyes déli tartományában Wallisban, Tessinben, de szórványfaként a síkságokon is telepítették. Emellett a megőrölt fából készült lisztet szintén állatok etetésére használták. A hegyi réteken és legelőkön hagyasfaként megkímélték és a hatalmas koronájú, idős fák a legjobb ármadó és takarmányt is szolgáltató fák voltak az alpesi gyepen.

A legendás faegyedek közül kiemelkedik a svájci Graubünden tartomány nevezetessége, a truni hegyi juhar, amelynek történeti szerepéről *Godet* ad

(folytatás a 311. oldalon)

esetleges kommunista támadással szemben fegyveres védelmet kapjanak. A „forradalmi” bizottságban kivétel nélkül jobboldali beállítottságú személyek működtek. Arra törekedtek, hogy a kommunistákat az intézetből eltávolítsák és helyükbe más személyek kerüljenek.

Ezzel az írással csak segíteni szeretném az 1956-os szabadságharc kutatásaiban résztvevő társaimat.

Az ERTI „Forradalmi Bizottsága”

Az Erdészeti Tudományos Kutató Intézet viszonylatában az osztályidegen személyek a politikai változással már párhuzamosan aktivizálódtak, és fejtettek ki forradalmi tevékenységet. A „Forradalmi Bizottság” 1956. október 28-án alakult meg és 1956. november 30-ig működött. A bi-

zottság tagjai az ellenforradalom napjaiban leverték az orosz tudósok képeit a falakról és ezeket megsemmisítették. A „Forradalmi Bizottság” Tury Elemér vezetése alatt pontokba foglalt ellenforradalmi követelést küldött a kormánynak. Egyes értekezleteken Papp László felszólalásaiban támogatta az államosítást, a nagyüzemi gazdálkodást.

Mészáros Gyula

Az év fája...

(folytatás a 294. oldalról)

leírást. A ma is álló fa őse alatt esküdtek fel a graubündeni szövetségre 1424-ben. A fa kerülete 1750-ben 16 méteres volt, majd 1870-ben, az akkor 500 éves fát egy vihar döntötte ki. Ma az ősi fa magjából nevelt több mint százéves, ereje teljében levő utód áll az eredeti példány helyén. Óriási faegyedekről több más leírás is említést tesz. A legidősebb hegyi juhar-példányok 5-600 éves kort élnek meg, de a 100 év feletti egyedeknél már előfordul a 6 m feletti törzskörméret, a 20 méter feletti koronaátmérő. *Christ* leírása jól jellemzi a hegyi juhar esztétikai értékét. „A fa igen plasztikus egyediségével, gazdagon színezett, vöröses foltos törzsével, amelyről a kéreg a platánhoz hasonlatosan leválik, kígyózóan kanyargó, hosszú ágaival, szép lekerekített hatalmas koronájával és fényes smaragd-

zöld lombjával mindenhol, ahol csak előfordul, csodálatosan felélénkíti a komor, sötét fenyveseket.”

A juharok nemzetségének változatosága párját ritkítja ezért igen széles körű a kert- és tájépítészeti alkalmazhatóságuk. *Hegi* a Közép-Európa flórájáról írt tudományos művében, valamint a *Readers Digest* Enciklopédia, a dísznövényként kertekbe ültethető taxonok felsorolásánál is 200 juharfajról ír. A legtöbb juhar lombos fa vagy cserje, Európában nincsenek örökzöld fajok. A különböző juharfajokat a botanikai leírások nem minden esetben tekintik önállóknak, mutatja ezt, hogy *Bartha* 150 fajt említ. A rendkívüli változatoság azonban tény. Különösen igaz, ha meggondoljuk, hogy a fajok közül soknak szeldelt vagy színes levelű alfaja, változata is ismert, amelyek közül számosnak igen jelentős a díszértéke. Kertekbe, parkokba e díszváltozatokat ültetjük. A vörös, a fehérarka és a szeldelt levelű díszfák között

igen változatos ökológiai igényű fajták, változatok találhatók, amelyek közül választhatunk a növénytelepítések tervezésénél. Különösen dekoratív a legtöbb juharfaj őszi lombszíne, a napszögön aranyszárgára színeződő lombkorona. Több faj, illetve változat jó várostűrőre miatt használható a forgalmas utak menti fásításoknál, illetve urbánus környezetben (*A. platanoides* és az *A. negundo*). A hegyi juhar nem várostűrő faj, légszennyezett, száraz területekre nem javasolt. Külterületen is viszonylag ritkán találkozunk vele. Ritka szép kivételt jelent a néhány hársági hegyi juhar-fasor (pl. Öntésmajor) és kápolnafásítás. Tájfásításnál a tatárjuharos löszölgyesek élőhelyén nagyobb szerepet kaphatna a ma már csak igen ritkán előforduló tatárjuhar (*Acer tataricum*). A hegyi juhart elsősorban nagy parkokba, jó tápanyag- és vízellátottságú területekre ültethetjük.

Konkolyné Dr. Gyuró Éva

Miről írtunk 100 éve, 50 éve?

Erdészeti Lapok 1903. évfolyama

Október

Irodalmi szemle. (952 - 960.p.)

„Fáradhatatlan munkásságú szakírónk Fekete Lajos m. kir. főerdőtanácsos, akadémiai tanár új művel gazdagította a magyar erdészeti irodalmat. Gazdagította, mert „Erdőrendezéstan”-ának megjelenése szakirodalmunkra nézve határozott nyereséget jelent. Nem változtat ezen az, hogy néhai Belházynek kiváló becsű művével is rendelkezünk, mert minél több forrásunk van szakismeretek megszerzésére, annál biztonságban találja meg úgy az elmélet, mint a gyakorlat embere azt, a mire éppen szüksége van.”

Béri Balogh Ádám fája. (981 - 983 .p.)

„Mindazokat, kik kegyelettel tartják számon hazánk egyes vidékeinek történeti nevezetességű fáit, kellemetlenül

érintette a napokban az egyik fővárosi napilap ama híre, hogy a Szegzárd határában levő Balogh-fa korhadat belsejét „két gazlelkű vándorlegény” meggyújtotta. Az illető lap szerint csak „nagy fáradsággal egy órai erős munka után sikerült a fa égő belsejét eloltani a helyszínére egy kocsin robogó tűzoltóknak” ... „Sokáig hordhatja hát még a Balogh-fa, mint a „Rákóczi szabadságharcznak Tolna vármegyében egyetlen élő emléke” azt az öntöttvas táblát, mely báró August Imrének, a hős brigadéros anyai ágon való rokonának jóvoltából vaspánttal van csonka derekára kapcsolva s melynek felirata következő: Ezen helyen fogatott el 1710-ben BÉRI BALOGH ÁDÁM II. RÁKÓCZI FERENC dandárnoka, ki a hős tulajdonságait a hon és a szabadság szent szeretetével egyesíté s elhűségeért kegyetlen vértanúságot szenvedett. Örökös tisztelet emlékének. A haza minden előtt!”

Az Erdő 1953. évfolyama 3. szám, szeptember

Roller Kálmán: Áttörtségi tényező fityelembé vétele a mezővédőerdősávok szerkesztésénél. (274 - 282.p.)

„... A mezővédőerdősáv környezetében ható éghajlati tényezők közül legkönnyebben érzékelhető a szélsőbesség változása, mely változás döntő hatással van a többi mikroklimatikus tényező alakulására is. ... Minél melegebb, szárazabb az időjárás és minél erősebb a talajfeletti levegőrétegek felmelegedése és lehűlése, annál nagyobb jelentősége van az erdősáv szerepének a hőmérséklet alakulására, függően a folyamatban lévő légáramlástól és annak útjában álló akadály sűrűségétől. Tehát a tömör szerkezetű erdősávok elősegítik a hőmérséklet fokozott emelkedését nappal és fokozott csökkenését éjjel, az áttört szerkezetű erdősávok viszont a hőmérséklet egyenletesebb elosztását eredményezik.”

A kordokumentumokat kifürkészte, válogatta és lejegyezte:

Riedl Gyula és dr. Sárvári János